

NEVYHNUTNOSŤ A SLOBODA OSOBNOSTI

VALENTIN ALEXANDROVIČ GOLIKOV, Ústav marxizmu-leninizmu UK, Bratislava

GOLIKOV, V. A.: Inevitability and Freedom of Personality, *Filozofia* 29 (1974), No 3, p. 246—260

The author discloses the historical character of the progress of freedom and introduces the factors that condition the freedom of personality and are the moving force in the process of the increase of freedom of society with respect to nature, to economic and social conditions. Freedom is a product of historical development and in a class society it has a class character.

The author pays a special attention to the analysis of the Marxist-Leninist conception of inner freedom of personality. He criticizes the existential conception of freedom which takes freedom as freedom of the individual in the choice of oneself. Sartre, Jaspers and others understand freedom of personality as the freedom from society. The author criticizes the subjective-irrationalist character of the existentialist conception of inner freedom of personality and starting from the classics of Marxism-Leninism he explains the real criteria of inner freedom of personality.

The real realm of freedom comes only with the victory of communism and man can be free only in a society where there is a complete social equality of all its members, because outside such a society man cannot harmoniously develop his creative capacities and command the laws of nature, history and thinking.

1. Sloboda a nevyhnutnosť ako filozofické kategórie

Sloboda a nevyhnutnosť ako filozofické kategórie vyjadrujú vzájomné vzťahy medzi účinnosťou ľudí a objektívnymi zákonmi prírody a spoločnosti. Dialektický materializmus chápe slobodu ako poznanie, ovládanie a praktické využívanie objektívnych zákonov skutočnosti, t. j. nevyhnutnosti, v záujme spoločnosti. Základom marxisticko-leninského chápania vzájomného vzťahu slobody a nevyhnutnosti je dialektikomaterialistické riešenie základnej otázky filozofie. Podľa neho vedomie a vôľa ľudí odrážajú objektívnu realitu, aktívne na ňu pôsobia a menia ju v súlade s jej zákonitostami. Ako napísal V. I. Lenin, procesy poznania, t. j. zmeny nepoznanej „veci osebe“ na poznanú „vec pre nás“ sú preto súčasne premenou slepej, nepoznanej nevyhnutnosti, „nevyhnutnosti osebe“ na poznanú „nevyhnutnosť pre nás“.

Proces poznávania prírodných a spoločenských zákonov vyzbrojuje prax, vedie k zmene nevyhnutnosti na slobodu; to však nevyhnutnosť nelikviduje, ale iba znamená jej praktické využívanie v záujme človeka. Problém slobody a nevyhnutnosti sa objavil súčasne so vznikom cieľavedomej činnosti človeka, ktorá prebieha v akejkolvek pracovnej operácii, v každom ľudskom konaní.

Medzi filozofickými problémami človeka preto vždy zaujímal a zaujíma dôležité miesto problém nevyhnutnosti a slobody osobnosti. V akom zmysle je človek slobodný, aký je vzťah jeho slobody a prírodnej, sociálnej i morálnej nevyhnutnosti, ako ju možno dosiahnuť? Tieto a podobné otázky vždy znepokojovali ľudí i vedcov. Najmä dnes zostáva problém slobody jedným z naj-

pálčivejších a najaktuálnejších. Jeho aktuálnosť je podmienená tým, že pre našu epochu je príznačné zrýchlené tempo sociálno-politických procesov, rastúce meradlá vedeckotechnických objavov a premien. Úlohy pri výchove nového človeka a jeho všestranného rozvoja v socialistických krajinách, boj za slobodu a práva v kapitalistických krajinách, svetové hnutie za mier proti hrozbe novej vojny, za úplnú likvidáciu kolonializmu, otázka vplyvu vedeckotechnického pokroku na morálku a slobodu osobnosti — všetky tieto problémy sú tak či onak späté s otázkou ciest človeka k slobode.

Klasici marxizmu-leninizmu odhalili základné podmienky a cesty, prostredníctvom ktorých môže človek dosiahnuť slobodu, revolučnú aktivitu osobnosti i más. Prirodzenosť človeka, jej sociálnu podstatu odhaľujú predovšetkým preto, aby ukázali reálne, v samom sociálnom základe koreniace možnosti jej pretvorenia, aby ukázali ich dostupnosť ľudskému pôsobeniu, aby sa jestvujúci stav vecí zmenil v súlade s novými progresívnymi cieľmi a ideálmi.

Marx skúma v dejinách nielen objektívne podmienky a okolnosti, za ktorých osobnosť koná, ale aj historickú činnosť ľudí, ktorí tieto okolnosti vytvárajú a menia. Odhaľuje historickú skutočnosť ako praktickú činnosť samého subjektu dejín — človeka. Sociálna nevyhnutnosť a spoločenské zriadenie určujú charakter počínania ľudí nezávisle od toho, či vyhovujú ľudským želaniam, alebo nie. Spoločnosť buď umožňuje, alebo neumožňuje osobnosti dokonalý rozvoj jej síl; buď ju obohacuje, alebo ju pozbavuje plného prejavu prirodzených i morálnych síl. Aby človek získaval z vonkajšieho sveta dojmy dôstojné človeka, aby si zvykal na ozajstné ľudské vzťahy a cítil sa človekom — hovorí Marx — je nevyhnutné prebudovať svet zodpovedajúcim spôsobom. Prirodzene, na to nepostačia iba ideové podnety, ale sú potrebné príslušné materiálne predpoklady. Ak ešte neexistujú, nie je to dôvodom nečinne vyčkávať, ale znova to potvrdzuje nevyhnutnosť vytvoriť ich.

Marx tvrdí, že človek je v zásade schopný pôsobiť na všetky podmienky ľudskej existencie a organizovať ich. V tom je základ marxistického učenia o slobode a tvorivej aktivite človeka. Človek sám neprestajne vytvára predmetný svet vecí, ktoré ho obklopujú, svet sociálnych, kultúrnych a ideologických foriem i vzťahov, ktoré sa potom menia na relatívne samostatné a od človeka nezávislé podmienky jeho života a ktoré alebo reglementujú jeho existenciu a činnosť, pozbavujú ho samostatnosti a utláčajú jeho individualitu, alebo otvárajú nové možnosti pre jeho rozvoj a sebapotvrdenie. Napríklad v podmienkach kapitalizmu stojí samým človekom spredmetnený svet spoločenských foriem a vzťahov proti človeku, odcudzuje ho od materiálnych síl, ktoré človek vytvoril, a od samého človeka. Avšak zmysel ľudského života podľa Marxa je v jeho individualite, nezameniteľnosti, v tvorbe originálnych foriem vlastného bytia, v takom jeho životnom stelesnení, v ktorom sa maximálne rozvíjajú najcenejšie a najsilnejšie vlohy a schopnosti človeka. Dejinná cesta človeka je „rozvoj bohatstva ľudskej prirodzenosti ako cieľ pre seba“. (1, s. 94).

Sloboda nie je zvonku získanou či pridanou podmienkou ľudskej činnosti. Vyplyva imanentne z charakteru samej činnosti človeka ako súhrnu spoločenských vzťahov, z podstaty človeka ako z vlastnej iniciatívy činného subjektu.

Sloboda je iba vnútornou schopnosťou, adekvátnou úrovni progresívneho vývinu a bohatstva tejto podstaty človeka. Nie je „sloboda od“ čohosi, od dajakého čisto vonkajšieho obmedzenia, pretože všetky sociálne obmedzenia sa v konečnom dôsledku reprodukovujú samou ľudskou činnosťou; nie je ani „slobodou pre“ niečo, pretože môže mať cieľ len v sebe samej. Človek vstupuje do ozajstnej ríše slobody v takom rozsahu, v akom sa všeobecný rozvoj jeho skutočne ľudských síl — bez ohľadu na akékoľvek predtým dané meradlá — stáva sám sebe účelom, t. j. za komunizmu, keď sa človek z prostriedku (jednoduchého nositeľa činnosti) stáva konečným cieľom sociálneho pohybu vo všetkých jeho momentoch. Iba tu a iba od tohto okamihu sa začína ríša skutočne ľudskej slobody. „Ríša slobody — píše Marx — sa začína v skutočnosti až tam, kde sa prestáva pracovať pod tlakom núdze a vonkajšej účelnosti; leží teda podľa povahy veci mimo sféry vlastnej materiálnej výroby... Za jej hranicami sa začína rozvoj ľudských síl, ktorý je sám sebe účelom, pravá ríša slobody, ktorá však môže rozkvitnúť iba na tejto ríši nevyhnutnosti ako na svojej základni.“ (2, s. 373).

Každá spoločenská činnosť sa skladá z činností individuí a len v konečných dôsledkoch podmieňuje, determinuje tieto činnosti ich ekonomický základ. To znamená, že vždy jestvuje istý priestor pre individuálne rozhodnutia, lebo ľudia robia svoje dejiny sami, i keď nie podľa svojej ľubovôle. Ekonomická nevyhnutnosť a zákony spoločenského vývinu si prerážajú cestu iba v celkovom úhrne; nie v každom jednotlivom prípade, ale cez množstvo individuálnych rozhodnutí.

Pritom sa ľudia nie vždy živelne riadia touto nevyhnutnosťou, podporujú ju alebo sa jej vzpierajú, čím prejavujú svoju slobodu vôle a uvedomenie. Hlavnou otázkou je, či si človek môže slobodne voľiť cesty a prostriedky boja a aktívne sa zúčastňovať na pretváraní skutočnosti, alebo či sa musí pasívne prispôbovať zákonu skutočnosti, t. j. vonkajšej nevyhnutnosti? Ako sa pritom riešia sociálne, politické, morálne a iné konfliktové situácie? K riešeniu týchto otázok pristupovalo filozofické myslenie v rôznych historických epochách rôzne.

2. Historický charakter pokroku slobody

V reálnom živote spoločnosti existujú rozličné konkrétne slobody: ekonomické, politické, sloboda umeleckej tvorby, sloboda slova, svedomia atď., ktoré možno zoskupiť do troch základných tried: sloboda spoločnosti vo vzťahu k prírode, sociálna sloboda a sloboda osobnosti. Nijaký druh slobody nie je darom prírody či boha. Sloboda je produktom historického vývinu, výsledkom premeny životných podmienok zásluhou činnosti ľudí a rastu ich poznatkov.

Pokrok slobody vo vzťahu k prírode spočíva v poznávaní prírodných zákonov a v rozširovaní činnosti založenej na tomto poznaní. Poznanie stabilných, opakujúcich sa a nevyhnutých súvislostí v prírode umožňuje ľuďom čoraz úplnejšie predvídať výsledky ich činnosti, pôsobiť nie na základe náhodnosti, ale naisto a s presvedčením usilovať sa o želateľné. Zhotovovanie pra-

covných nástrojov a rozloženie ohňa trením boli prvými krokmi človeka k ovládnutiu živelných prírodných síl, človek sa tým definitívne oddelil od živočíšnej ríše. Keď sa naučil obrábať pôdu a krotiť zvieratá, začal si spoľahlivejšie zabezpečovať potravu, oslobodil sa od náhodnosti poľovníctva. Keď ovládol umenie stavať si obydlie, oslobodil sa od značnej miery od rozmarov počasia.

V prvých etapách dejín podmaňovali si ľudia prírodu tak, že jej zákony ovládli empiricky. Vznik matematiky, astronómie, fyziky a iných prírodných vied viedol k formovaniu vedeckého poznania zákonov prírody. Využívanie vedy vo výrobe umožnilo ľuďom konštruovať stroje. Uplatnenie strojov umožnilo, aby človeku slúžila para, elektrina a atómová energia; umožnilo vo veľkých meradlách získavať a vyrábať pre človeka potrebné predmety, rýchlejšie a istejšie si podmaňovať prírodu.

Takto vďaka pokroku výroby a poznaniu prírodných zákonov sa človek oslobodzuje stále viac zo závislosti od prírody. Jeho vláda nad prírodnými silami ustavične rastie.

V procese výroby vstupujú ľudia nielen do vzťahov s prírodou, ale aj medzi sebou. V spoločnosti vznikajú výrobné vzťahy, na základe ktorých sa formuje zložitý komplex politických, právnych, morálnych a iných spoločenských vzťahov. Vývin spoločnosti a spoločenských vzťahov je podriadený vplyvu objektívnych sociálnych zákonov, t. j. historickej nevyhnutnosti.

Problém slobody sa preto neobmedzuje len na slobodu spoločnosti voči prírode. Druhá stránka problému tvorí sloboda ľudí v oblasti spoločenských vzťahov, pomer uvedomelej činnosti ľudí, ich cieľov a plánov, k historickej nevyhnutnosti.

Ak v prírode pôsobia na seba iba slepé, neuvedomelé sily, a všeobecné zákony sa prejavujú vo vzájomnom pôsobení týchto síl, potom v dejinách spoločnosti pôsobia ľudia obdarení vedomím, ktorí konajú rozvážne alebo pod vplyvom vášne a vytyčujú si isté ciele. V antagonistických formáciách sa však želaný výsledok činnosti ľudí dosahuje len zriedka. V zásade sa ciele, ktoré si ľudia vytýčili, dostávajú do vzájomných konfliktov a protikladov, alebo sa ukážu ako nedosiahnuteľné; čiastočne samou svojou podstatou, čiastočne pre nedostatok prostriedkov na ich realizáciu. Zrážanie nespočetných jednotlivých ľudských snáh a konaní vedie k tomu, že v oblasti historických javov panuje vcelku náhodnosť, ktorá je však vždy podriadená vnútorným, skrytým zákonom.

Človek sa vo svojej činnosti riadi určitými podnetmi, za ktorými sa skrývajú hybné sily, hybné dejinné príčiny. Nevyhnutným predpokladom poznania zákonov vládnučích v dejinách je skúmanie týchto hybných síl. Aby sme odhalili skutočné hybné sily dejín, musíme mať na zreteli nie natoľko podnety jednotlivcov, ale také podnety, ktoré uvádzajú do pohybu veľké masy ľudí, celé národy a v každom národe celé triedy. A tu nadobúdajú význam nie krátkodobé výbuchy, ale trvalé hnutia, ktoré vyvolávajú veľké historické zmeny. Takouto hybnou silou dejín je triedny boj. Triedny boj je politickým bojom a v konečnom dôsledku sa vedie kvôli ekonomickému oslobodeniu. Takýto boj pozorujeme v otrokárskej, feudálnej i kapitalistickej spoločnosti.

Príčiny podnecujúce človeka k činnosti musia nevyhnutne prejsť jeho hlavou, premeniť sa na podnety jeho vôle. Tak potreby občianskej spoločnosti musia prechádzať vôľou štátu, aby vo forme zákonov nadobudli všeobecne záväzný význam. A štátnu vôľu určuje panstvo tej či onej triedy a v konečných dôsledkoch — vývin výrobných síl a charakter výrobných vzťahov.

V triednych spoločenských formáciách vládnuca otrokárska, feudálna či kapitalistická menšina utláča a vykorisťuje pracujúcich, väčšinu spoločnosti. Tu nemôže existovať nadtriedna, pre všetkých rovnaká sociálna sloboda.

Ak sa sloboda ľudí voči prírode rozširovala v dôsledku vývinu výrobných síl, potom sociálne slobody si vydobýjali pracujúci v boji proti vykorisťovateľom, rozširovali ich v súlade s pokrokom spoločenských vzťahov a so zmierňovaním sociálneho útlaku.

V skutočnom zmysle slova nie sú slobodní ani sami vykorisťovatelia. Pociťujú na sebe nečakané údery živelných síl spoločenského vývinu (ekonomické krízy, konkurencia atď.). Avšak tým, že využívajú svoje vládnuce postavenie, presúvajú väčšinu následkov živelnosti spoločenského vývinu na pleciah pracujúcich.

Prechod od otrokárstva k feudalizmu a ku kapitalizmu sprevádza isté zmienenie foriem vykorisťovania, zlepšenie situácie pracujúcich a zväčšenie ich úlohy v spoločenskom vývine. Sociálny antagonizmus však zostal zachovaný a tento pokrok slobody bol veľmi obmedzený, znižoval sa opačným pôsobením vykorisťovateľských tried.

Stáročný boj pracujúcich za slobodu vstúpil v epoche imperializmu v 20. stor. do obdobia rozhodujúcich víťazstiev. Riešenie problému slobody spočíva v sociálnej revolúcii odmietnutím slobody vykorisťovateľskej menšiny.

Marxisticko-leninská teória spoločenského vývinu vznikla ako uvedomenie si nevyhnutnosti prechodu ľudstva k socializmu. Boj pracujúcich za slobodu sa po prvý raz v dejinách spája s vedou o spoločnosti, je založený na vedeckom rozpracovaní stratégie a taktiky. Na jeho čele stoja marxisticko-leninské strany. Preto sloboda ako poznaná nevyhnutnosť znamená v súčasnom buržoáznom svete uvedomelý boj za prechod k socializmu.

3. Marxisticko-leninské chápanie vnútornej slobody osobnosti

Sloboda osobnosti vyjadruje celkové vzťahy medzi osobnosťou a spoločnosťou. Marxizmus spája slobodu osobnosti s činnosťou, praxou, možnosťou všestranného rozvoja individuality človeka a prejavom jeho schopností. Idealizmus vykladá problém slobody osobnosti ako slobodu vôle, ktorú zobrazuje ako absolútne nezávislú od objektívnych podmienok života ľudí. Avšak vôľa človeka od nich závisí. Jeho zámery určuje epocha, v ktorej žije, a reálne možnosti ich uskutočnenia. Nebolo by správne vysvetľovať celý problém slobody osobnosti iba ako slobodu vôle a činov človeka od vonkajších prekážok, ako to robia idealisti. Sloboda osobnosti sa uskutočňuje predovšetkým ako realizácia jej schopností a záujmov. To závisí v rozhodujúcej miere od charakteru vzá-

jomných súvislostí medzi záujmami osobnosti a iných ľudí, od stavu sociálnych slobôd, od sociálneho zriadenia spoločnosti. S vývinom spoločnosti od otrokárstva k feudalizmu a kapitalizmu pozorujeme pokrok slobody osobnosti. Objektívne sociálne podmienky síce ohraničujú slobodu ľudského konania, avšak v rámci týchto hraníc existuje určitá sloboda konania človeka. Príčinou je to, že objektívne podmienky vždy predstavujú zložitý a protirečivý komplex prvkov a tendencií. Človek si preto môže zvoliť rozličný spôsob konania: aktívne sa zapojiť do riešenia dozretých úloh, alebo prečkať v tichom zákutí, postaviť sa na stranu nového či prežitého, opierať sa o nevyhnutné alebo náhodné tendencie v živote spoločnosti atď. A tu nadobúdajú veľký význam osobné vlastnosti človeka, jeho rozum, svetonázor, vôľa, svedomie, chápanie povinnosti, charakter, húževnatosť v dosahovaní vytýčeného cieľa atď.

Medzi buržoáznymi filozofickými koncepciami slobody je dnes najviac rozšírená existencialistická koncepcia. Pojem slobody sa ťahne celým učením existencialistov a je bezprostredným teoretickým základom ich etiky. Existencialistická koncepcia má svoje korene v reálnych protikladoch buržoáznej skutočnosti epochy štátnomonopolistického kapitalizmu, ktorý má zhubný účinok na osobnosť a jej slobodu. Štandardizácia a byrokratizácia všetkých oblastí ľudskej činnosti a vplyv masových prostriedkov reklamy plodí tendencie uniformity človeka. Keď existencialisti objasňujú pramene nepravého, odcudzeného jestvovania človeka, odvolávajú sa predovšetkým na negatívny vplyv organizácií, „kolektívov“ a na protiklady súvisiace s vývinom vedy a techniky v kapitalistických krajinách. Existencialisti pritom neprávom pripisujú chyby buržoázných organizácií každej organizácii — odtrhnuto od charakteru sociálno-ekonomických súvislostí, od cieľov, ktoré chcú zjednotení ľudia dosiahnuť. Existencialisti zobrazujú sociálne vzťahy a úsilia ľudí ako falošné a deštruktívne a do protikladu stavajú absolutizovanú „autonómnú“ slobodu vnútorného konania, možnosť človeka vnútorne byť vo vzťahu so sebou samým (sebareflexiu), odporúčajú dôverovať iba hlasu svojho svedomia — bez ohľadu na spoločenské normy a objektívne kritériá hodnôt, ktoré si človek zvolí. Existencialistické recepty prekonávania „krízy človeka“ a dosiahnutia „pravého“ jestvovania vedú k dezorientujúcemu odporúčaniu „oslobodiť sa“ od vplyvu vedy a sformovaných morálnych predstáv, ktoré vraj človeka gniavia a ujarmujú, a ujsť od sociálne orientovaných cieľov a úloh do iluzórnej ríše indeterminovanej „vnútornej slobody“. Pojem slobody sa potom v existencializme vysvetľuje ako sloboda zvoliť seba. V čom sa prejavuje sloboda človeka? V tom — odpovedajú existencialisti — že človek volí, rozhoduje sa.

Voľba ako podstata slobody

Ako vidieť, existencialisti riešia problém voľby v neobyčajne zúženej, subjektivisticko-iracionálnej rovine. Keďže podľa ich mienky všetko vonkajšie (t. j. spoločenská práca v podmienkach byrokratizácie, byznisu a technického pokroku, súčasné vzdelávanie a kultúra) vedie k potlačeniu ľudskej osobnosti,

jej samobytnosti, ozajstnou voľbou nebude voľba čokoliek, čo má objektívny charakter, nie voľba medzi dobrom a zlom, ale voľba vlastnej samostatnosti, samého seba; iba taká voľba vraj vedie k potvrdeniu vlastnej jedinečnosti a neopakovateľnosti. Pre existencionalistov voľba sa ďalej prejavuje v podobe „skoku do neznáma“, t. j. je vo svojom základe akýmsi iracionálnym aktom. Podľa ich mienky je „slobodná voľba“ človeka vopred predurčená vnútornou nevyhnutnosťou, t. j. niejakou fatálnou, mystickou silou vnútri človeka, ktorá ho podnecuje k tej či onej voľbe.

„Vedomé rozhodnutie — píše Sartre — sa u väčšiny z nás objavuje až potom, keď už človek zo sebou čosi urobil. Môžem chcieť vstúpiť do strany, napísať knihu, oženiť sa, no to všetko je iba prejavom pôvodnejšej, živelnejšej voľby, než ej to, čo obyčajne nazývame vôľou.“

Podstata voľby spočíva teda podľa existencionalistov v tom, že idividuum volí seba v absolútnom zmysle, volí svoje absolútne ja, svoju samosť. Pritom Jaspers súdi, že tzv. slobodnú voľbu robí idividuum nie na základe poznania objektívne jestvujúcej skutočnosti, ale naopak, v odtrhnutí od nej. Prvé, k čomu vedie takáto voľba, je „jeho plnšie oddelenie od sveta“. „Odteraz — píše Jaspers — nie som viazaný empirickou skutočnosťou.“ Podľa teórie existencionalizmu si teda človek sám volí svoju podstatu (vo vedomí), nezávisle od okolitej skutočnosti a zákonov.

Existencionalistická interpretácia slobody vyúsťuje do výziev oslobodiť sa od všetkého spoločenského, vonkajšieho. Takéto chápanie slobody zastávajú aj mnohí iní buržoázni filozofi. Napríklad podľa názoru francúzskeho personalistu J. Lacroixa spočíva „ozajstná“ sloboda v tom, že sa človek zbaví všetkého všeobecne známeho (vedeckých i morálnych predstáv), povie „nie“ veškému vonkajšiemu a objektívnemu.

Taký negatívny, záporný program existencionalistickej a personalistickej koncepcie slobody — slobody „od“ všetkého vonkajšieho, schopnosti povedať „nie“, slobody ako odmietnutia. Avšak v mene čoho? Bezobsažný, dvojnásobne formálny akt „oslobodenia od“ nemá nič spoločného s aktívno-tvorivým prejavom ľudskej podstaty, s konkrétnym prejavom „slobody pre“. Ako ukázal Marx, „človek nie je slobodný prostredníctvom negatívnej sily strániť sa toho alebo onoho, ale prostredníctvom pozitívnej moci uplatniť svoju pravú individualitu“. (4, s. 199).

Vedeké chápanie problému vnútornej slobody vychádza z toho, že aj keď je vnútorná sloboda relatívne samostatná, netreba sa na ňu pozeráť izolovane, ale v súvislosti s tými alternatívami, ktoré sa určujú zvonku sociálnymi systémami, sociálnym okolím a prírodnými podmienkami. Táto sloboda sa totiž v konečných dôsledkoch sprostredkúva vonkajšími podmienkami a realizuje sa nie ignorovaním všetkého vonkajšieho, ale v procese sociálno-historickej činnosti, v priebehu poznávania, osvojovania a pretvárania okolitej skutočnosti. Sprostredkúvanie slobody vonkajšími podmienkami nevylučuje, ale naopak, predpokladá konštruktívnu tvorivú činnosť človeka, jeho slobodu vôle, zameranú nielen na prispôbenie sa vonkajšiemu prostrediu, ale aj na prekonanie jeho negatívnych javov.

Hlavná metodologická chyba mnohých buržoázných koncepcií slobody (včítane existencialistickej) je v ignorovaní dialektiky vnútorného a vonkajšieho, subjektívneho a objektívneho, v popieraní toho, že jestvovanie individua a jeho sloboda sa sprostredkúva sociálno-kultúrnymi formáciami, predmetno-pretvárajúcou, cieľavedomou činnosťou človeka, ktorá odráža isté zákony vývinu prírody a spoločnosti, vo falošnom predpoklade, že problém vnútornej slobody možno riešiť bez ohľadu na tieto sprostredkujúce súvislosti, bezprostredným (najčastejšie iracionálnym) útokom na vnútorné Ja.

V procese pracovnej činnosti sa uskutočňuje dialektika vnútorného a vonkajšieho, vzájomné pôsobenie procesov konvergenie a protikladov: na jednej strane prechod vnútorného, subjektívnych charakteristík individua (cieľ, zámer, nespokojnosť, schopnosti) na vonkajšie (stelesnenie do pevných foriem a vlastností predmetu) a na druhej strane prechod, stelesnenie vlastností a predurčení vonkajších predmetov, s ktorými sa človek vzájomne stýka, do jeho vnútorného sveta, do obsahu jeho aktivity, do momentu „živej práce“ (Marx). Samozrejme, vzťah obsahu vlastností a vonkajších predmetov, ktoré prešli zvonku do vnútorného sveta, je u každého individua rôzny. Existencializmus však vôbec popiera akékoľvek vonkajšie vlastnosti a predurčenia.

Vonkajšie nevystupuje vždy pre človeka len ako čisto vonkajšie, cudzie, jeho vnútorným potrebám a cieľom sebarealizácie. Za istých podmienok sa toto vonkajšie akoby „zovnútorňuje“, vníma sa ako svoje a osobné a využíva sa ako vlastná sila na dosiahnutie vlastných cieľov a na uspokojenie vlastných potrieb. A tu sa prejavuje stupeň predmetno-pretvárajúcej činnosti v závislosti od úrovne jeho „zovnútorňenia“ a vlastných poznatkov o vonkajšom svete.

V tomto procese má rozhodujúci význam charakter sociálnych vzťahov, ktoré prostredníctvom individuálnych zvláštností osobnosti podmieňujú formovanie potrieb danej osobnosti a možností ich uspokojovania.

V podmienkach antagonistickej delby práce „úplné odhalenie vnútornej podstaty vystupuje ako úplnejšie spustošenie... všestranný proces zvecnenia — ako úplné odcudzenie a zvrhnutie všetkých určitých jednostranných cieľov — ako obetovanie sebacieľa niektorému vonkajšiemu cieľu“.

Iba v podmienkach socialistických a komunistických spoločenských vzťahov sa vytvárajú predpoklady pre všestranný rozvoj síl človeka, súlad osobných a spoločenských záujmov, vnútorného sebacieľa a vonkajších úloh. Vnútorná sloboda objektivizuje zmysel života danej osobnosti prostredníctvom praxe, lebo nikto a nič okrem osobnosti nemôže realizovať jej potencie a životné projekty.

Spomedzi najdôležitejších činiteľov, vzťahujúcich sa na problém vnútornej slobody človeka v jej vedeckom chápaní, treba uviesť štyri vzájomne pôsobiace komponenty: 1. znalosť možnosti konať tak či onak; 2. porovnanie tejto poznanej nevyhnutnosti so svojím vnútorným presvedčením, vedomím, poctivosťou, osobnými záujmami; 3. prejav vôle (voľba a rozhodnutie); 4. úsilie o sebauskutočnenie, sebarealizáciu v objektívnom svete. Všetky tieto komponenty veľmi úzko súvisia s ľudskou činnosťou.

Poznávacia činnosť človeka je založená na predmetno-zmyslovej praktickej

činnosti. Prostredníctvom praktického pretvárania okolitej skutočnosti odhaľuje sa pred človekom jej zákonitosti, súvislosti a vlastnosti. Meniť okolitý svet, tvoriť, prejavovať svoju skutočnú slobodu a individualitu môže človek iba vtedy, ak disponuje nevyhnutnými poznatkami. Čím lepšie poznáme okolitú skutočnosť, tým väčšiu slobodu dosahujeme v praktickom osvojovaní si tejto skutočnosti. Vnútoraná sloboda vôle nie je teda v sebareflexii a domnelej nezávislosti od zákonov skutočnosti, nie v holom, nevedomom a voluntaristickom aktivizme, ale v schopnosti rozhodovať sa so znalosťou vecí.

Samo poznanie neznamená metafyzické sebaopoznávanie, ale vedecké poznávanie skutočného sveta, neznamená špekulatívne poznávanie, odtrhnuté od spoločenskej a individuálnej praxe, ale konkrétne ľudské poznávanie vonkajšej skutočnosti a trizve hodnotenie vlastných vnútorných možností.

Jednako treba povedať, že definovanie slobody ako poznanej nevyhnutnosti — známe už v predmarxistickej filozofii — nijako nevyčerpáva celú zložitú problematiku, najmä ak skúmame subjektívno-mravný aspekt slobody ako vnútornej činnosti individua.

Poznanie vonkajšej nevyhnutnosti je veľmi dôležitou podmienkou dosiahnutia slobody, avšak nie jedinou a zďaleka nie vždy postačujúcou. Či možno tvrdiť, že ľudská voľba, urobená na základe poznanej nevyhnutnosti, t. j. objektívnych zákonov, je vždy skutočne slobodná? Táto voľba môže byť totiž v rozpore s existujúcim vnútorným presvedčením človeka, s jeho svedomím a osobnými záujmami. Skutočne slobodná je iba tá voľba, ktorej determinovaný obsah súčasne nevystupuje ako niečo vonkajšie a človeku cudzie.

Tento problém súladu vonkajšieho s vnútorným vedie vo svojom objektívnom základe najmä k problému súladu spoločenských a kolektívnych záujmov s osobnými záujmami. Je jasné, že v spoločnosti rozrývanej triednymi protikladmi nemôže byť ani reči o harmonickej jednote osobných a spoločenských záujmov. Deľba práce a súkromné vlastníctvo vyvolávajú súkromné záujmy, ktoré vzhľadom na konkurenciu stoja proti záujmom iných výrobcov. Súkromné vlastníctvo odtrhlo záujmy osobnosti od spoločenských záujmov, malo za následok krajne protikladné prepletenie osobných, triednych, národných a spoločenských záujmov.

Stále úplnejší súlad osobných a spoločenských záujmov sa môže rozvíjať iba v socialistickej spoločnosti, oslobodenej od súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov. Tým sa nevylučuje, že za socializmu sú možné prípady nesúladu osobných záujmov jednotlivých individuí so záujmami kolektívnymi a spoločenskými. Tetno nesúlad však nemá antagonistický charakter, pretože, po prvé, samy spoločenské záujmy v socialistickej spoločnosti slúžia rozvoju duchovných a materiálnych záujmov každej osobnosti; po druhé, ak sa osobnosť dobrovoľne vzdá svojich záujmov kvôli spoločenským, poznáva, že takto napomáha uskutočňovať ciele, ktoré sú v konečných dôsledkoch aj jej vlastnými záujmami.

Existencialisti správne ukazujú nevyhnutnosť súladu človeka s jeho slobodnou voľbou, jeho činov s vnútornou poctivosťou, so svedomím. Súčasne metafyzicky absolutizujú tento jeden z komponentov vnútornej slobody, keď

ho skúmajú nezávisle od objektívneho obsahu vnútorného presvedčenia a svedomia, keď ho menia na jediné kritérium slobody človeka.

Samozrejme, človek musí uvádzať svoje konanie slobodnej voľby do súladu so svojím svedomím. Celý problém je iba v tom, aby obsah tejto individuálnej poctivosti nebol v rozpore s objektívnymi kritériami dobra a zla. Ale existencialisti zavrhujú odvolávanie sa na objektívne kritériá, ktoré vraj môžu poctivosti len uškodiť. Individuálnu poctivosť interpretujú ako niečo sebestačné, nezávislé od objektívnych morálnych noriem; teda môže byť aj nemorálna. Človek — tvrdia existencialisti — si tvorí morálku sám a musí sa „projektovať“ proti celej „mase“.

Tento prístup k problému nielen ignoruje dialektiku vnútorného a vonkajšieho a objektívne kritériá dobra a zla, ale vedie k voluntarizmu a amoralizmu, lebo existencialistické chápanie slobody vylučuje skutočnú morálnu zodpovednosť a morálnu povinnosť individua voči spoločnosti, zamieňa ich subjektivistickými pojmami zodpovednosti človeka len voči sebe samému, voči svojim osobným podnetom a svojej vnútornej slobode. Podobná sloboda prekračuje hranice humánneho, tak ako sa stráca morálna miera slobody — zodpovednosť.

Nezodpovednú, objektívne nemotivovanú slobodu v existencializme ťažko odlíšiť od svojvôle. Vnútorná sloboda zahrnuje v sebe čestnosť a úprimnosť podnetov individua, ktoré uskutočňuje voľbu. Avšak pri hodnotení tej či onej voľby (či skutočne slobodnej alebo nie, morálnej alebo nemorálnej) je veľmi dôležité poznať charakter týchto podnetov, čomu a komu, ktorej triede objektívne slúži čestnosť a úprimnosť, a nezabúdať v konečných dôsledkoch na ich triednu podmienenosť.

Z tohto hľadiska nemôže byť sám fakt slobodnej voľby, prejavu slobody vôle, jediným princípom morálneho hodnotenia ľudského konania, lebo subjektívna sloboda môže byť základom nielen pozitívnych hodnôt, ale aj všetkého, čo je späté s nespravodlivosťou, bezzásadovosťou a amoralizmom. V protiklade k etickému pesimizmu a faktickému zrieknutiu sa hodnôt v prospech absolutizovanej slobody vo filozofii existencializmu spája marxistické učenie problém vnútornej slobody a slobody voľby s objektívnym obsahom tých hodnôt (kladných alebo záporných), ktoré si človek zvolí. Len na tomto základe je možné správne hodnotenie ľudského konania. Už N. G. Černyševskij napísal, „že iba čestnosť nestačí na to, aby bol človek spravodlivý a užitočný; nevyhnutná je aj ideová dôslednosť“.

K skutočnej slobode však, samozrejme, nemôže viesť každá ideová dôslednosť (lebo to môžu byť aj idey reakčné — fašistické, rasistické atď.), ale len taká, ktorá vyplýva zo správneho chápania objektívnej skutočnosti, zo základných zákonitostí sociálnych dejín.

Kapitalizmus neprestajne plodí rozpory medzi osobnosťou a spoločnosťou, medzi morálnym ideálom a skutočnosťou, a nemôže teda vytvoriť podmienky pre prejav ozajstnej slobody človeka, pre prekonanie vedomej i nevedomej „konšpirácie“, uzavretosti ľudí, pre vzájomné vzťahy medzi ľuďmi, založené na mravných princípoch, ktoré sú zároveň aj svedomím každého individua. To je možné iba v beztriednej spoločnosti.

V programe KSSZ sa hovorí: „V procese prechodu ku komunizmu stále viac narastá úloha morálnych zásad v živote spoločnosti, rozširuje sa oblasť pôsobenia morálneho faktora a v súlade s tým sa zmenšuje význam administratívneho regulovania vzájomných vzťahov medzi ľuďmi.“ To znamená, že ľudia budú vedľa seba stáť s otvoreným srdcom a konať slobodne nielen v súlade so zvonku určenými pravidlami, podopretými autoritou rozličných kancelárií a úradov, ale aj v plnom súlade so svojím vlastným svedomím. Zachovávanie morálnych noriem bude podmienené nielen poznaním spoločenskej povinnosti a strachom z prinútenia a trestu, ale *vnútornou potrebou každého individua.*

Jedným z prejavov vnútornej slobody človeka je, že človek uskutočňuje voľbu vo svojom vedomí. Táto voľba je výsledkom vnútornej, subjektívno-aktívnej činnosti. A čo musí človek robiť predovšetkým a akým spôsobom, aby dal zmysel svojmu životu? Aký je vzájomný vzťah slobody vôle a historickej nevyhnutnosti? Môže — ako tvrdia existencialisti — získať slobodu ten, kto sa v úsilí „zvoliť seba“ nepodriaďuje vplyvu zákonitostí danej spoločnosti? Všetko závisí od toho, akou cestou a s akým cieľom sa osobnosť oslobodzuje.

Pravda, individuum môže „zvoliť seba“ tak, že ignoruje záujmy okolitých ľudí a existujúce spoločenské vzťahy, a dokonca sa potom môže cítiť do istej miery slobodným. Nemožno však žiť v spoločnosti a súčasne byť od nej slobodný. To nijako neznamená, že vnútorná sloboda individua je natoľko determinovaná, že individuum nemôže urobiť slobodnú voľbu a musí sa len pasívne prispôbovať historickej nevyhnutnosti a empirickej skutočnosti.

Napriek závislosti ľudí za kapitalizmu od živelných síl spoločenského vývinu, ktoré stále obmedzujú slobodnú voľbu človeka, vždy existuje možnosť vedomej voľby určitej pozície voči bojujúcim stranám a triedam, z ktorej vyplýva aj zodpovednosť individua. Individuum, ktoré je sociálne podmienené, disponuje zároveň slobodou tvorby a slobodou voľby tohto či onoho systému hodnôt, hľadísk a náhľadov. Tieto náhľady ho zjednocujú s určitými ľuďmi, od iných ho oddeľujú. Skutočne slobodnou bude iba taká voľba, ktorá sa zakladá na poznaní objektívnej nevyhnutnosti konať tak a nie inak, nevyhnutnosti zastávať hľadisko avantgardnej triedy, nositeľa základnej zákonitosti sociálnej histórie a dozretých potrieb spoločenského vývinu. V tomto zmysle je celkom možné zvoliť seba (ale nie stiahnuť sa do seba), získať vnútornú slobodu a vymaniť sa (vo vedomí, v oblasti subjektívneho) spod nadvlády kapitalistických zákonov. Takáto voľba predpokladá oslobodenie od vedomia triedy, historicky odsúdenej na zánik, a prechod na pozície revolučnej triedy, predpokladá teda voľbu pokrokového systému hodnôt.

V živote kapitalistických krajín nájdeme veľmi veľa príkladov takejto voľby seba, do istej miery nezávisle od okolitej sociálnej skutočnosti v tom zmysle, že ľudia, ktorí vystupujú proti vykorisťovateľskému systému, za socializmus a skutočnú slobodu, neprispôbujú sa pasívne živelným zákonitostiam spoločenského vývinu, ale spoznajúc ich, bojujú za radikálne pretvorenie kapitalistickej skutočnosti.

Na rozdiel od buržoáznej spoločnosti vytvára socialistická spoločnosť

podmienky skutočnej „voľby seba“. Za socializmu je služba spoločnosti a samostatnosť v riešení tých či oných otázok v zásade v súlade. Osobná iniciatíva, tvorivé hľadanie a orientácia na spoločenské blaho nachádzajú spravidla podporu kolektívu a prejavujú sa slobodne, čo predstavuje veľmi dôležitú podmienku spoločenského pokroku.

Avšak aj v socialistickej spoločnosti sa požaduje od osobnosti *aktívna voľba seba*. Aj v podmienkach socializmu môžu vzniknúť situácie, keď individuum musí voliť medzi silami bojujúcimi za sociálny pokrok a silami, ktoré hamujú rozvoj spoločnosti. Inakšie povedané, v určitých situáciách sa môže osobnosť ocitnúť pred dilemou: buď „zvoliť seba“ a dostať sa do konfliktu s mienkou a konaním okolia, alebo sa tejto mienke prispôbiť, rozplynúť sa v nej, presunúť celú zodpovednosť na kolektív. Je jasné, že prvá voľba bude skutočnou voľbou seba, uskutočnením ozajstnej jednoty spoločenského a osobného a prostriedkom sebarealizácie človeka. Druhá voľba bude prejavom bezzásadovosti a konformizmu, ktoré práve ubíjajú individualitu v človeku.

Týmto spôsobom aj za socializmu musí človek, ktorý sa pridrižiava progresívneho systému hodnôt, prejavíť dôslednosť, diskutovať a brániť svoje hľadiská proti zaostalým elementom spoločnosti. V tomto konflikte bude mať osobnosť vystupujúca proti buržoáznym prežitkom, konformizmu, byrokratizmu, konzervativizmu, korupcii a iným podobným javom na svojej strane verejnú mienku, priamu či nepriamu podporu celej spoločnosti.

Teda len aktívny boj za veľké ideály, za sociálne dôležité hodnoty tak v podmienkach kapitalizmu, ako aj socializmu robí ľudský život človeka plnohodnotným a obsažným.

4. Vybudovanie komunistickej spoločnosti — skok do ríše slobody

Vybudovanie socializmu znamená kvalitatívny skok v ovládaní zákonitosti prírody a spoločnosti. Prechod základných výrobných prostriedkov do spoločenského vlastníctva znamená potvrdenie kontroly pracujúcich nad materiálными podmienkami ich života a vytvára jednotu základných záujmov pracovníkov. Za socializmu prestáva byť spoločenský vývin výsledkom konfliktu nepriateľských záujmov a skutkov ľudí; stáva sa výsledkom zjednotených snáh pracujúcich, zameraných na jediný cieľ — vybudovanie komunizmu.

Socializmus likviduje antagonizmus osobnosti a spoločnosti a potvrdzuje ako hlavný morálny princíp kolektivismus, ktorý vyjadruje nový a vyšší stupeň rozvoja slobody osobnosti. V týchto podmienkach nachádza sloboda osobnosti svoje reálne stelesnenie v tom, že každá čestná práca, každá spoločensky užitočná iniciatíva, každé úsilie osobnosti o rozvoj jej schopností a nadania sa stretáva so súhlasom a podporou kolektívu a s podporou spoločnosti ako celku.

Rozvoj tvorivej aktivity sovietskeho ľudu, úspechy sovietskych ľudí v rozvoji techniky, vedy, osvety, umenia atď. svedčia o prevahe socialistickeho kolektivismu nad buržoáznym individualizmom.

Spoločenské bytie ľudí, dosiaľ stojace proti nim ako nanútené zhora

prírodou a dejinami, stáva sa teraz ich vlastným slobodným dielom. Objektívne, cudzie sily, vládnuce dosiaľ nad dejinami, vstupujú pod kontrolu samého človeka. Len keď ľudia začnú celkom vedome sami tvoriť svoje dejiny, len vtedy budú mať spoločenské príčiny, ktoré ľudia uviedli do pohybu, vo významnom a vždy rastúcom stupni aj také následky, ktoré si ľudia želajú. A to je skok ľudstva z ríše nevyhnutnosti do ríše slobody.

Vybudovanie materiálno-technickej základne komunizmu, formovanie komunistických spoločenských vzťahov a komunistického uvedomenia zabezpečia dosiahnutie kvalitatívne nového stupňa vo všetkých troch hlavných smeroch pokroku slobody (slobody spoločnosti voči prírode, sociálnych slobôd i slobody osobnosti).

Pokrok slobody vo vzťahu k prírode bude spätý s ďalším ovládnutím prírodných síl. Najbližšou úlohou v tejto oblasti je ochrana práce ľudí pred zhubnými vplyvmi prírodných živlov (sucho, vymrznutie osevov, povodne atď.).

Súčasný vedeckotechnický poprok dospel ku kvalitatívne novej hranici. Na programe dňa je ovládnutie termojadrových reakcií, poznanie tajomstiev života a usmernenie biologických procesov, vytvorenie nových umelých materiálov, široké využívanie nespočetných bohatstiev oceánu, podrobenie vesmíru človekom, regulovanie podnebia atď. Komunizmus otvára bezhraničné perspektívy ovládania prírodných síl v záujme ľudí. Aby sa dosiahla sociálna sloboda, je nevyhnutné uskutočniť úplnú sociálnu rovnosť všetkých príslušníkov spoločnosti, predovšetkým v oblasti práce. Práca je základom rozvoja spoločnosti i osobnosti.

Ťažká fyzická práca, zvyšky starej delby práce, netvorivá duševná práca, ktoré obmedzujú slobodu spoločnosti aj individua, sa budú odstraňovať v súlade s vytváraním materiálno-technickej základne komunizmu. Komplexná mechanizácia a automatizácia výroby privodia splývanie duševnej a telesnej práce a urobia celkove prácu všetkých ľudí tvorivou a zaujímavou. Prechod k rozdeľovaniu podľa potrieb definitívne oslobodí ľudí pri voľbe druhu činnosti od úvah o materiálnych výhodách a umožní im pracovať v úplnom súlade s ich sklonmi. Práca sa stane skutočne slobodnou, lebo všetky jej druhy nadobudnú tvorivý charakter.

Socializmus likviduje hlavnú formu sociálnej nerovnosti — delenie spoločnosti na antagonistické triedy. Avšak spoločnosť sa ešte delí na robotníkov, roľníkov a inteligenciu; vnútri nich existujú vrstvy, ktoré sa líšia kvalifikáciou, odmenou za prácu, viacerými podmienkami kultúry a spôsobu života. S postupným prekonávaním podstatných rozdielov medzi telesnou a duševnou prácou a medzi mestom a dedinou všetky základy podobnej nerovnosti odpadávajú.

Veľmi veľký význam pre vzrast slobody má zdokonaľovanie riadenia národného hospodárstva a plánovania. Za socializmu sa historická nevyhnutnosť realizuje prostredníctvom uvedomelej, plánovane organizovanej činnosti ľudí v meradlách celej spoločnosti. Správne, vedecké poznanie zákonov spoločenského vývinu preto nielen urýchljuje zdokonaľovanie spoločenských vzťahov a pokrok slobody, ale stáva sa aj ich záväznou podmienkou.

Pre dosiahnutie úplnej kontroly ľudí nad spoločenským vývinom má

podstatný význam zdokonaľovanie a rozvoj socialistickej demokracie, zapojenie všetkých pracujúcich do záležitostí riadenia hospodárstva a celého spoločenského života. Výsledkom tohto procesu bude pretvorenie socialistického štátu na komunistickú spoločenskú samosprávu.

Za socializmu giganticky vzrastá význam subjektívneho faktora, ktorý sa začína prejavovať v plnom rozsahu tým, že sa nielen zvyšuje úloha vedy a všetkých riadiacich orgánov spoločnosti, ale aj význam vedomia všetkých ľudí, každej osobnosti.

Ak si osobnosť vytyčuje spoločensky nevyhnutné ciele, dostáva sa jej podpory a uznania spoločnosti, získava mravné uspokojenie zo života a skutočnú slobodu rozvoja. Ak človek ignoruje spoločensky nevyhnutné ciele socialistickej spoločnosti, potom sa stretáva s opačným pôsobením a stráca slobodu činnosti. Vtedy sa činnosť človeka naplňa náhodným obsahom, človek sa stáva otrokom náhody.

Čím širšie sú hranice slobody, tým väčšia musí byť zodpovednosť človeka za svoje konanie, za schopnosť narábať slobodou. Duchovná sloboda je nezlučiteľná so zotrvačnosťou, s bludmi, náboženstvom a buržoáznymi prežitkami. Program KSSZ preto zdôrazňuje ako veľmi dôležitú úlohu komunistickej výstavby formovanie vedeckého svetonázoru všetkých sovietskych pracujúcich.

Praktické dosiahnutie najvyššej komunistickej slobody osobnosti bude znamenať vytvorenie maximálne priaznivých podmienok pre rozvoj tvorivých schopností, zabezpečenie harmonického rozvoja človeka, zlučujúceho v sebe duchovné bohatstvo, morálnu čistotu a fyzickú dokonalosť.

„Komunizmus — učí program KSSZ — spĺňa historické poslanie oslobodiť všetkých ľudí od sociálnej nerovnosti, od všetkých foriem útlaku a vykorisťovania, od hrôz vojny. Upevňuje na zemi mier, prácu, slobodu, rovnosť, bratstvo a šťastie všetkých národov.“

LITERATÚRA

1. MARX, K.: Teórie o nadhodnote II, Bratislava 1963.
2. MARX, K.: Kapitál III, Bratislava 1958.
3. SARTRE, J. P.: Existencializmus je humanizmus, Bratislava 1956.
4. MARX, K. — ENGELS, F.: Svätá rodina, Bratislava 1963.
5. MARX, K. — ENGELS, F.: Spisy, 46, Bratislava 1958.

НЕОБХОДИМОСТЬ И СВОБОДА ЛИЧНОСТИ

Валентин Александрович Голиков

В статье дается обоснование актуальности проблемы. Показано марксистское понимание диалектики исторической необходимости и свободы личности. Раскрыт исторический характер прогресса свободы, а также указаны факторы, которые обуславливают свободу

личности и являются движущей силой в возрастании свободы общества по отношению к природе, экономическим и социальным условиям. Свобода — продукт исторического развития, и в классовом обществе она носит классовый характер.

Особое внимание автор уделяет рассмотрению марксистско-ленинского понимания внутренней свободы личности. В этой связи дается критика экзистенциалистской концепции свободы, согласно которой под свободой понимается свобода индивида в выборе самого себя, Сартр, Ясперс и другие трактуют свободу личности как свободу от общества. Автор критикует субъективно-иррационалистический характер экзистенциалистского понимания внутренней свободы личности и, опираясь на классиков марксизма-ленинизма, раскрывает действительные критерии внутренней свободы личности.

В конце статьи автор показывает, что подлинное царство свободы наступает лишь с победой коммунизма и что человек может быть свободен только в обществе полного социального равенства всех его членов, ибо вне такого общества он не может достичь гармонического развития творческих способностей и овладеть законами природы, истории и мышления.

NOTWENDIGKEIT UND FREIHEIT DER PERSÖNLICHKEIT

Valentin Alexandrovič Golikov

In der vorliegenden Studie wird der Beweis für die Aktualität dieses Problems geführt. In ihr wird auf eine marxistische Auffassung der Dialektik der historischen Notwendigkeit und der Freiheit der Persönlichkeit hingewiesen. Der historische Charakter des Fortschritts der Freiheit wird enthüllt und Faktoren angeführt, die die Freiheit der Persönlichkeit begründen und im Entfaltungsprozess der gesellschaftlichen Freiheit mit Hinsicht auf die Natur wie auch ökonomische und soziale Bedingungen eine treibende Kraft abgeben. Freiheit ist Produkt der historischen Entwicklung und besitzt in der Klassengesellschaft Klassencharakter.

Der Verfasser widmet eine besondere Aufmerksamkeit der Analyse einer marxistisch-leninistischen Auffassung der inneren Freiheit der Persönlichkeit. In diesen Zusammenhang unterzieht er einer Kritik die existenzialistische Auffassung von Freiheit, der zufolge die Freiheit als Freiheit des Individuums in der Wahl seiner selbst aufgefasst wird. Sartre, Jaspers und Andere begreifen die Freiheit der Persönlichkeit als Freiheit von der Gesellschaft. Der Verfasser kritisiert den subjektiv-irrationalen Charakter der existenzialistischen Auffassung der inneren Freiheit der Persönlichkeit und von den Klassikern des Marxismus-Leninismus ausgehend erläutert er die wirklichen Kriterien einer inneren Freiheit der Persönlichkeit.

Abschliessend führt der Verfasser an, dass das wahrhafte Reich der Freiheit nur mit dem Sieg des Kommunismus aufkommen kann und dass der Mensch nur in so einer Gesellschaft frei sein kann, wo es eine völlige soziale Freiheit aller ihrer Mitglieder gibt, weil ausserhalb solch einer Gesellschaft der Mensch seine schöpferischen Fähigkeiten nicht harmonisch entfalten und die Gesetze der Natur, der Geschichte und des Denkens nicht beherrschen kann.